समर्थन

खर्चाचे पूरक विवरणपत्र विश्लेषण

(बाब निहाय चर्चेसाठी टिपण)

फेब्रुवारी, २०२६

(महाराष्ट्र राज्य)

सन २०२५-२६

समर्थन

१०५, लोटस हाऊस, लिबर्टी सिनेमाच्या बाजूला, बॉम्बे हॉस्पिटल जवळ,
विठ्ठलदास ठाकरसी मार्ग, मरिन लाईन्स (पू), मुंबई - ४०० ०२०
दूरध्वनी क्र. : ०२२-२२००३०६०

विश्लेषक: रुपेश भालचंद्र कीर: ९८९२९३९६१७, सहाय्य : स्नेहा घरत व निर्मिती सहाय्य: प्रज्योत प्रकाश महादये

✉ : samarthanmumbai97@gmail.com // www.samarthanadvocacy.org

महाराष्ट्र शासनाच्या २४ फेब्रुवारी २०२६ रोजी सादर झालेल्या (सन२०२५-२६) च्या शेवटच्या पूरक मागण्यांच्या अहवालाचे सखोल विश्लेषण करून आणि सध्याच्या प्रशासकीय परिस्थितीचा (Current Administrative Context) आधार घेऊन, विधिमंडळ सदस्यांसाठी संभागृहतील दि. २६-२७ फेब्रुवारी,२०६ रोजी होणाऱ्या चर्चेसाठी विभागनिहाय व बाब निहाय सविस्तर मुद्दे खालीलप्रमाणे आहेत:

१. अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग:

पूरक मागणी क्र. एम-२, बाब क्र. ९१ पृष्ठ क्र. ६७

शिवभोजन योजनेसाठी रु. ५५ कोटी ५२ लाख ६९ हजारांची तरतूद.

मुद्दा: तंत्रज्ञानाचा अडथळा आणि लाभार्थ्यांची गळती

- **ई-केवायसी (E-KYC) मधील गोंधळ:** केंद्र पुरस्कृत संगणकीकरण योजनेसाठी निधी मागितला जात आहे, परंतु प्रत्यक्षात रेशन कार्डांच्या ई-केवायसी प्रक्रियेमुळे लाखो गरीब कुटुंबांना धान्य मिळण्यात अडचणी येत आहेत. सर्व्हर डाऊन असणे किंवा तांत्रिक बिघाड यामुळे गरीब जनता धान्यापासून वंचित राहत आहे.
- **आनंदाचा शिधा:** सणासुदीला दिल्या जाणाऱ्या 'आनंदाचा शिधा' नवडणुका झाल्यानंतर बंद करण्यात आला आहे. आनंदाचा शिधा हा केवळ लोकप्रियता मिळवून निवडणुकीत फायदा मिळविण्यासाठी होता का, इव्हेंट मॅनेजमेंट होते का? असा प्रश्न निर्माण होतो.
- **फोर्टिफाइड तांदूळ:** या तांदळाच्या गुणवत्तेबाबत लोकांमध्ये साशंकता आहे. त्याचा आरोग्यावर होणारा परिणाम आणि वितरणातील पारदर्शकता यावर सरकारने उत्तर देणे आवश्यक आहे.

२. नियोजन विभाग:

पूरक मागणी क्र. ओ-३ बाब क्र. १२१ पृष्ठ क्र. ८६

महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजने अंतर्गत १०० दिवासंपेक्षा अधिक दिवसांची मंजूरी प्रदान करण्याकरिता रु. ८० कोटींची तरतूद.

मुद्दा: अर्थसंकल्पीय शिस्तीचा अभाव आणि प्रादेशिक असमतोल.

- मनरेगा (MGNREGA) मजुरीचा अभाव: जर मजुरीसाठी ८० कोटी रुपयांची पूरक मागणी करावी लागत असेल, तर याचा अर्थ मूळ बजेटमध्ये मजुरांच्या हाताला काम देण्याचे नियोजन चुकले आहे. ग्रामीण भागातील स्थलांतर रोखण्यात सरकार अपयशी ठरले आहे.
- जिल्हा वार्षिक योजनेत राजकीय हस्तक्षेप: जिल्हा नियोजन समित्यांच्या (DPC) निधी वितरणात सत्ताधारी पक्षाच्या आमदारांच्या मतदारसंघांना झुकते माप दिले जात आहे. मागास जिल्ह्यांच्या विकासासाठी निधी कमी पडत असताना विशिष्ट जिल्ह्यांवर मेहेरबानी का?

- शासकीय हमी (Guarantees): विविध महामंडळांच्या कर्जासाठी शासन हमी देत आहे, ज्यामुळे राज्यावरील कर्जाचा डोंगर वाढत आहे.

३. सार्वजनिक आरोग्य विभाग:

मागणी क्र. आर-१, बाब क्र. १२४ व पृष्ठ क्र. ९०

राज्यातील विविध आरोग्य विभागातील कंत्राटी सेवा त्यासाठी रु. ६ हजारची लाक्षणिक मागणी.

मागणी क्र. आर-१, बाब क्र. १२५ व पृष्ठ क्र. ९१

राज्यातील विविध आरोग्य विभागातील वैद्यकीय वस्तु खरेदी प्राधिकारणा मार्फत औषधे, औषधी साहित्य व वैद्यकीय सामुग्री खरेदीसाठी रु. ३ हजारची लाक्षणिक मागणी.

मुद्दा: आरोग्याचे खाजगीकरण आणि कंत्राटीकरणाचा विळखा.

- **कंत्राटी भरतीचा घाट:** कायमस्वरूपी डॉक्टर्स आणि परिचारिका भरण्याऐवजी सरकार कंत्राटी सेवांवर कोट्यवधी रुपये खर्च करत आहे. यामुळे आरोग्य सेवेचा दर्जा घसरत आहे आणि कर्मचाऱ्यांचे शोषण होत आहे.
- **औषध खरेदीतील विलंब:** 'हाफकिन' संस्थेकडून औषध खरेदीत होणाऱ्या विलंबामुळे ग्रामीण रुग्णालयांत औषधांचा तुटवडा निर्माण झाला आहे. पूरक मागणीत औषधांसाठी निधी मागताना तो वेळेत खर्च का झाला नाही, हे विचारणे गरजेचे आहे.
- **माता-बाल मृत्यू दर:** दुर्गम भागातील (उदा. मेळघाट) बालमृत्यू आणि माता मृत्यू रोखण्यासाठीच्या उपाययोजनांसाठी केवळ कागदोपत्री तरतूद दिसत आहे.

४. शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग:

मागणी क्र. ई -२, बाब क्र. ४० व पृष्ठ क्र. २८

पीएम श्री योजनेंतर्गत केंद्र हिस्सा म्हणून रु. १२ कोटी ७० लाख ५२ हजार रुपये तर राज्य हिस्सा म्हणून रु. ८ कोटी ४७ लाख २ हजारांची अशी एकूण रु. २१ कोटी १७ लाख ५४ हजारांची अतिरिक्त तरतूद करण्याचे ठरविले असून मंजूर अनुदानातून भागविणे शक्य आहे. म्हणून रु. २ हजारांची लाक्षणिक मागणी.

मुद्दा: शिक्षक भरतीतील दिरंगाई आणि शाळांचे 'क्लस्टरीकरण'

- **पवित्र पोर्टलचा सावळा गोंधळ:** शिक्षक भरतीची प्रक्रिया रखडल्यामुळे हजारो डी.एड, बी.एड पदवीधारक बेरोजगार आहेत. शाळांत शिक्षक नाहीत आणि सरकार केवळ 'पीएम-श्री' (PM-SHRI) सारख्या चकचकीत शाळांच्या मॉडेलवर खर्च करत आहे.
- **शाळा समूह (Clustering):** कमी पटसंख्येच्या शाळा बंद करून त्यांचे समूह करण्याच्या धोरणामुळे ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांचे शिक्षण धोक्यात आले आहे.
- **पीएम-पोषण (माध्यान्ह भोजन):** खिचडीचा दर्जा आणि मानधनावरील खर्च वाढतोय, पण प्रत्यक्ष पोषणमूल्य विद्यार्थ्यांना मिळते का? याची तपासणी आवश्यक आहे.

५. पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग:

जल जीवन मिशन करिता अनुसूचित जमातींच्या लाभार्थीसाठी केंद्र हिस्सा म्हणून रु. २०० कोटी तरतूद करण्याचे ठरविले असून मंजूर अनुदानातून भागविणे शक्य आहे. म्हणून रु. १ हजारांची लाक्षणिक मागणी.

मुद्दा: जलजीवन मिशन - फक्त नळ की पाणीही?

- **पाणीपुरवठा योजनांची अर्धवट कामे:** जलजीवन मिशन अंतर्गत अनेक गावांत पाईपलाईन टाकली आहे, पण पाण्याचे स्रोत (Sources) उपलब्ध नाहीत. या योजनांचे वीज बिल कोण भरणार? हा मोठा प्रश्न आहे.
- **देखभाल आणि दुरुस्ती (O&M):** ग्रामपंचायतींवर या योजनांच्या देखभालीचा मोठा भार पडत आहे. पूरक मागणीत केवळ नवीन कामांसाठी तरतूद आहे, पण जुन्या योजनांच्या पुनरुज्जीवनासाठी काय?
- **गुणवत्तेचा अभाव:** घाईघाईने कामे पूर्ण करण्यासाठी निकृष्ट दर्जाचे साहित्य वापरल्याच्या तक्रारींची दखल सरकारने घेतली आहे का?

६. दिव्यांग कल्याण विभाग:

मागणी क्र. झेड आय-३, बाब क्र. १९१ व पृष्ठ क्र. १४९

संजय गांधी दिव्यांग निराधार अनुदान योजनेकरिता नवीन लेखशीर्ष कार्यान्वयित करण्यासाठी रु. ६ हजारांची लाक्षणिक मागणी.

मुद्दा: स्वतंत्र विभाग, पण बजेटमध्ये दुजाभाव.

- **निधीचा अपव्यय:** स्वतंत्र विभाग स्थापन झाला तरी दिव्यांगांसाठीच्या योजनांची अंमलबजावणी संथ आहे. बॅकलॉग भरती (Backlog Recruitment) अद्याप पूर्ण झालेली नाही.
- **साधनांचा पुरवठा:** दिव्यांगांना मिळणारी उपकरणे (उदा. ट्रायसायकल, श्रवणयंत्रे) ही निकृष्ट दर्जाची असल्याच्या तक्रारी आहेत. पूरक मागणीत या साधनांच्या खरेदीसाठीची तरतूद केवळ कंत्राटदारांच्या हितासाठी तर नाही ना?
- **संजय गांधी निराधार योजना:** या योजनेतील मानधन अत्यल्प असून ते वेळेवर मिळत नाही, यावर सरकारचे लक्ष वेधणे गरजेचे आहे.

विश्लेषणात्मक समारोप (Opposition Strategy):

"हे सरकार 'इव्हेंट' वर जास्त आणि 'इम्प्लीमेंटेशन' (अंमलबजावणी) वर कमी खर्च करत आहे." पूरक मागण्यांची संख्या आणि त्यातील मोठी रक्कम हे आर्थिक बेशिस्तीचे लक्षण आहे. मूळ अर्थसंकल्पात सामान्य जनतेच्या मूलभूत गरजांचा विचार न करता, केवळ निवडणुकीच्या तोंडावर लोकप्रिय घोषणा करण्यासाठी या मागण्या आणल्या गेल्या आहेत का? असा थेट प्रश्न सरकारला विचारणे गरजेचे आहे.

*****